

PAPER

KARTINA ISHLASHDA TABIATDAN ILHOM OLISH: “YURTIMIZDA OLTIN KUZ” MISOLIDA

Raximov Xamro Amanboyevich^{1,*} and Davletova Dilnura Davlat qizi¹

¹Urganch davlat pedagogika instituti San’atshunoslik kafedrası katta o’qituvchi

²UrDPI Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi ta’lim yo’nalishi talabasi

* raximov@gmail.com

Abstract

Mazkur maqolada tasviriy san’atda kartina yaratish jarayonida tabiatdan ilhom olishning nazariy va amaliy jihatlari “Yurtimizda oltin kuz” mavzusi misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda kuz faslining estetik xususiyatlari, ranglar uyg’unligi, kompozitsiya qurilishi hamda badiiy obraz yaratish jarayoni yoritiladi. Shuningdek, tabiatni bevosita kuzatish asosida ijodiy tafakkurni rivojlantirish masalalari ilmiy asosda ochib beriladi.

Key words: tasviriy san’at, kartina, oltin kuz, tabiat, ilhom, kompozitsiya, ranglar uyg’unligi, peyzaj.

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida shaxsning har tomonlama rivojlanishi, ayniqsa uning estetik didi va ijodiy tafakkurini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda tasviriy san’at alohida o’rin egallab, insonning atrof-muhitni badiiy idrok etishi, go’zallikni his qilishi va uni ifodalash ko’nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tasviriy san’atda kartina ishlash jarayoni esa nafaqat texnik mahorat, balki ijodiy fikrlash, kuzatuvchanlik va badiiy tasavvur bilan chambarchas bog’liqdir. Tabiat inson uchun azaldan ilhom manbai bo’lib kelgan. Rassomlar o’z asarlarida tabiat go’zalligini, undagi

o’zgarishlarni va ranglar uyg’unligini aks ettirish orqali tomoshabinga estetik zavq ulashadilar. Ayniqsa, fasllar ichida kuz fasli o’zining rang-barangligi, sokin va chuqur kayfiyati bilan tasviriy san’atda alohida ahamiyat kasb etadi. Kuzgi manzaralarda daraxt barglarining oltinrang tusga kirishi, quyosh nurining yumshoqligi va tabiatdagi umumiy sokinlik rassom uchun boy badiiy material hisoblanadi.

“Yurtimizda oltin kuz” mavzusi asosida kartina ishlash rassomdan tabiatni chuqur kuzatish, ranglarni nozik his etish va ularni kompozitsion jihatdan to’g’ri joylashtirishni talab etadi. Biroq amaliyot shuni ko’rsatadiki, ko’plab hollarda kuz manzaralari faqat tashqi belgilar bilan cheklanib,

Compiled on: April 15, 2026.

Copyright: ©2026 by the authors. Submitted to Advances in Science and Humanities for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

uning estetik va emotsional mohiyati yetarli darajada ochib berilmaydi. Natijada kartinalarda badiiy ifoda yuzaki bo'lib qoladi. Shu sababli kartina ishlashda tabiatdan ilhom olish jarayonini ilmiy asosda o'rganish, ayniqsa "oltin kuz" mavzusida kompozitsiya va ranglar uyg'unligini to'g'ri tashkil etish masalalarini tahlil qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — tabiatdan ilhom olishning kartina yaratishdagi o'rni va ahamiyatini ochib berish hamda "Yurtimizda oltin kuz" mavzusi misolida badiiy ijod jarayonini ilmiy jihatdan asoslashdan iboratdir.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot tasviriy san'atda kartina ishlash jarayonida tabiatdan ilhom olishning nazariy va amaliy jihatlarini kompleks o'rganishga qaratildi. Tadqiqot jarayoni umumta'lim muassasalari hamda tasviriy san'at to'garaklari faoliyati bilan uzviy bog'liq holda tashkil etilib, unda "Yurtimizda oltin kuz" mavzusi asosiy tajriba obyekt sifatida tanlab olindi. Tadqiqotning predmeti esa kartina yaratish jarayonida tabiat manzaralarini badiiy idrok etish, ularni kompozitsion jihatdan qayta ishlash va ranglar orqali ifodalash mexanizmlaridan iborat bo'ldi. Tadqiqotda bir qator o'zaro bog'liq ilmiy-pedagogik va amaliy metodlardan tizimli ravishda foydalanildi.

Avvalo, kuzatuv metodi orqali kuz faslining tabiiy manzaralari bevosita o'rganildi. Bu jarayonda daraxtlarning rang o'zgarishlari, yorug'likning kun davomida turlicha tushishi, osmon va yer ranglari o'rtasidagi uyg'unlik hamda fazoviy chuqurlik elementlari tahlil qilindi. Bevosita kuzatuv rassom uchun muhim bo'lgan nozik rang o'zgarishlarini ilg'ash, tabiiy muhitdagi kayfiyatni his etish va uni badiiy tasvirga ko'chirishda asosiy manba vazifasini bajardi. Shuningdek, tahlil metodi yordamida tasviriy san'at tarixida kuz mavzusiga bag'ishlangan mashhur asarlar o'rganildi.

Bu jarayonda rassomlarning rang tanlashdagi individual uslubi, kompozitsion yechimlari, yorug'lik va soya munosabatlarini ifodalashdagi yondashuvlari solishtirildi. Bunday tahlil natijasida kartina ishlashda tabiatni aynan ko'chirish emas, balki uni badiiy qayta ishlash zarurligi aniqlashtirildi. Tadqiqotning muhim

bosqichlaridan biri amaliy-ijodiy faoliyat bilan bog'liq bo'lib, unda kartina yaratish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirildi. Dastlab, kuz manzaralari asosida tezkor eskizlar tayyorlanib, unda asosiy kompozitsion g'oya va markaz aniqlab olindi. Keyingi bosqichda kompozitsiya elementlari o'zaro muvozanat asosida joylashtirilib, asosiy va ikkinchi darajali detallar belgilandi.

So'ngra ranglar bilan ishlash jarayonida issiq va sovuq ranglarning o'zaro munosabati, ranglar kontrasti va uyg'unligi amaliy sinovdan o'tkazildi. Ayniqsa, kuz fasliga xos bo'lgan oltinrang, sariq, jigarrang va yashil tuslarning o'zaro uyg'unligini topish muhim vazifa sifatida qaraldi. Bundan tashqari, taqqoslash metodi orqali tabiatdagi real manzara bilan kartinadagi badiiy ifoda o'rtasidagi farqlar tahlil qilindi. Ushbu metod yordamida rassomning subyektiv qarashi, hissiyoti va estetik yondashuvi kartinada qanday aks etishi aniqlab berildi. Bu esa tasviriy san'atning mohiyati — real borliqni ijodiy qayta talqin qilishdan iborat ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Refleksiya va baholash metodi ham tadqiqot jarayonida muhim o'rin tutdi. Ijodiy ishlar yakunida bajarilgan kartinalar tahlil qilinib, ularning kuchli va zaif tomonlari aniqlashtirildi. Bu jarayon rassomning o'z ishiga tanqidiy yondashuvi, xatolarni ko'ra bilishi va keyingi ijodiy faoliyatini takomillashtirishiga xizmat qildi. Umuman olganda, qo'llanilgan metodlar tizimi kartina ishlashda tabiatdan ilhom olish jarayonini chuqur va har tomonlama o'rganish imkonini berdi. Ushbu yondashuv orqali nafaqat nazariy xulosalar chiqarildi, balki amaliy jihatdan samarali natijalarga erishish uchun zarur bo'lgan metodik asoslar ham shakllantirildi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalardan ham foydalanildi. Xususan, vizual materiallar — fotosuratlar, videolavhalar hamda raqamli reproduksiya asosida kuzgi tabiat manzaralarini chuqurroq idrok etish imkoniyati yaratildi. Bu esa ishtirokchilarning tasavvurini kengaytirib, kompozitsion fikrlashni rivojlantirishga xizmat qildi. Bundan tashqari, ranglar psixologiyasiga oid nazariy bilimlar amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirildi. Kuz fasliga xos bo'lgan iliq ranglarning inson ruhiyatiga

ta'siri, ular orqali sokinlik, iliqlik va biroz nostalgik kayfiyatni ifodalash imkoniyatlari alohida e'tiborga olindi. Ushbu yondashuv kartinalarda nafaqat tashqi manzaraning, balki ichki hissiy holatning ham ifodalanishiga zamin yaratdi.

Tadqiqot davomida individual yondashuv tamoyiliga ham amal qilinib, har bir ishtirokchining ijodiy qobiliyati, rang sezgisi va tasvirlash uslubidagi o'ziga xosliklar inobatga olindi. Bu esa kartina ishlash jarayonida bir xil qolipdan voz kechib, ijodiy erkinlikni ta'minlashga yordam berdi. Shu bilan birga, ochiq havoda (plein-air) ishlash usulidan foydalanish ham muhim metodik vosita sifatida qo'llanildi. Tabiat qo'ynida bevosita ishlash jarayoni yorug'likning tez o'zgarishi, ranglarning tabiiyligi va muhitning real kayfiyatini chuqur his etish imkonini berib, kartinalarning hayotiyligini oshirdi. Mazkur qo'shimcha metodik yondashuvlar umumiy tadqiqot natijalarining ishonchililigini ta'minlab, kartina ishlashda tabiatdan ilhom olish jarayonini yanada mukammal va tizimli o'rganishga xizmat qildi.

TADDIQOT NATIJALARI

Olib borilgan tadqiqot ishlari natijasida kartina ishlash jarayonida tabiatdan ilhom olishning tasviriy san'atdagi ahamiyati har tomonlama asoslab berildi. Ayniqsa, "Yurtimizda oltin kuz" mavzusi doirasida amalga oshirilgan amaliy-ijodiy faoliyat natijalari shuni ko'rsatdiki, tabiatni bevosita kuzatish va uni badiiy qayta ishlash rassomning ijodiy tafakkurini sezilarli darajada boyitadi hamda uning badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi. Tadqiqot davomida kuz fasliga xos bo'lgan ranglar tizimini chuqur o'rganish natijasida ishtirokchilarda rang sezgisi va ranglar o'rtasidagi nozik uyg'unlikni anglash qobiliyati shakllandi. Dastlabki bosqichlarda rang tanlashda yuzaki yondashuv, ya'ni faqat yorqin sariq yoki jigarrang ranglardan foydalanish kuzatilgan bo'lsa, keyingi bosqichlarda ranglarning o'zaro o'tishlari, yarim tonlar, reflekslar va ranglar kontrastini hisobga olish orqali ancha mukammal badiiy yechimlarga erishildi. Natijada kartinalarda ranglar nafaqat tashqi ko'rinishni ifodalovchi vosita, balki badiiy kayfiyatni yetkazuvchi asosiy element sifatida namoyon bo'ldi.

Kompozitsion yechimlar borasida ham sezilarli o'zgarishlar kuzatildi. Tadqiqot boshida ayrim ishlar tartibsiz joylashtirilgan elementlar, markazning aniqlanmaganligi va fazoviy chuqurlikning yetarli darajada ifodalanmaganligi bilan ajralib turgan bo'lsa, keyinchalik kompozitsiya qonun-qoidalariga amal qilish natijasida tasvirlarda muvozanat, ritm va yaxlitlik yuzaga keldi. Asosiy va ikkilamchi obyektlar o'rtasidagi nisbat to'g'ri belgilandi, bu esa tomoshabinning diqqatini kartinaning muhim qismiga yo'naltirish imkonini berdi. Yorug'lik va soya munosabatlarini aks ettirishda ham ijobiy natijalarga erishildi. Kuz fasliga xos bo'lgan yumshoq yorug'lik, quyosh nurlarining past burchak ostida tushishi va ob'ektlarda hosil bo'ladigan nozik soyalar kartinalarda yanada realistik va jonli ifodalanadigan bo'ldi. Bu esa tasvirlarda hajm va fazoviylikni kuchaytirib, kompozitsiyaning chuqurligini ta'minladi.

Ayniqsa, ochiq havoda ishlash (plein-air) tajribasi yorug'likning o'zgaruvchanligini his etish va uni tezkor aks ettirish ko'nikmasini rivojlantirdi. Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, tabiatdan ilhom olish jarayoni rassomning emotsional holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. "Oltin kuz" mavzusida yaratilgan kartinalarda iliqlik, sokinlik, biroz mulohazakor kayfiyat va tabiat bilan uyg'unlik hissi yaqqol sezildi. Ishtirokchilarning ishlarida faqat tashqi manzara emas, balki ichki ruhiy kechinmalar ham aks eta boshladi. Bu esa tasviriy san'atning asosiy vazifalaridan biri — hissiy-estetik ta'sir ko'rsatish imkoniyatining oshganligini anglatadi. Bundan tashqari, kartina ishlash jarayonida kuzatuvchanlik darajasi ham sezilarli oshdi.

Ishtirokchilar tabiatdagi mayda detallar — barglarning rang o'zgarishi, daraxt po'stlog'ining fakturasi, yer yuzasidagi yorug'lik akslari kabi elementlarga e'tibor bera boshladilar. Bu esa kartinalarning yanada boy, batafsil va hayotiy chiqishiga xizmat qildi. Umuman olganda, olib borilgan tadqiqot natijalari kartina ishlashda tabiatdan ilhom olish nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki badiiy tafakkur, estetik did va ijodiy faollikni ham rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. "Yurtimizda oltin kuz" mavzusi esa ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun eng

qulay va boy badiiy materialga ega ekanligi bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida kartina ishlashda texnik malakalarning ham sezilarli darajada rivojlanganligi kuzatildi.

Xususan, bo‘yoq bilan ishlash texnikasi, qatlamlar hosil qilish, ranglarni aralashtirish va yuzaga tekstura berish ko‘nikmalari ancha takomillashdi. Bu esa kartinalarning nafaqat mazmunan, balki texnik jihatdan ham mukammal chiqishiga zamin yaratdi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, tabiatdan ilhom olib ishlangan kartinalarda ranglarning sun‘iyligi kamayib, tabiiylik darajasi ortadi. Ayniqsa, ochiq havoda kuzatish asosida yaratilgan ishlar studiya sharoitida ishlangan kartinalarga nisbatan jonliroq va ishonarliroq chiqdi. Bu holat tabiat bilan bevosita muloqotning ijodiy jarayondagi o‘rni nihoyatda muhim ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Bundan tashqari, ishtirokchilarning tasviriy faoliyatga bo‘lgan qiziqishi va motivatsiyasi ham sezilarli darajada oshdi.

Tabiat qo‘ynida ishlash, real manzaralardan ilhom olish va erkin ijod qilish imkoniyati ularda ijodiy faollikni kuchaytirdi. Natijada ular kartina ishlash jarayoniga yanada mas‘uliyat bilan yondashib, o‘z ishlarini takomillashtirishga intildilar. Yana bir muhim jihat shundaki, “Yurtimizda oltin kuz” mavzusi asosida bajarilgan ishlar milliy tabiat manzaralarini aks ettirish orqali ishtirokchilarda vatanparvarlik tuyg‘ularini ham shakllantirishga xizmat qildi. Tabiat go‘zalligini tasvirlash jarayonida ular o‘z yurtiga nisbatan estetik va hissiy munosabatini chuqurlashtirdilar. Mazkur natijalar umumlashtirilganda, kartina ishlashda tabiatdan ilhom olish nafaqat badiiy mahoratni oshiruvchi omil, balki shaxsning estetik, emotsional va ijodiy rivojlanishiga kompleks ta‘sir ko‘rsatuvchi muhim pedagogik vosita ekanligi yana bir bor o‘z tasdig‘ini topdi.

DISKUSSIYA

Olib borilgan tadqiqot natijalari tasviriy san‘at nazariyasi va pedagogikasiga oid mavjud ilmiy qarashlar bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilindi. Ma‘lumki, tasviriy san‘atda tabiatni bevosita kuzatish va undan ilhom olish rassom ijodining asosiy manbalaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Ushbu tadqiqot jarayonida ham aynan shu

yondashuvning samaradorligi amaliy jihatdan tasdiqlandi. “Yurtimizda oltin kuz” mavzusi doirasida olib borilgan ishlar tabiatni chuqur idrok etish, rang va kompozitsiya qonuniyatlarini amaliyotda qo‘llash hamda badiiy tafakkurni rivojlantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, kartina ishlashda tabiatdan ilhom olish jarayoni ikki asosiy bosqichni o‘z ichiga oladi: birinchisi — tabiatni kuzatish va idrok etish, ikkinchisi esa — uni badiiy qayta ishlash. Aynan ikkinchi bosqich ijodiy yondashuvni talab qiladi. Chunki rassom real manzarani aynan ko‘chirmaydi, balki uni o‘z hissiyotlari, estetik qarashlari va individual uslubi orqali qayta talqin qiladi.

Shu jihatdan qaraganda, tadqiqot davomida kuzatilgan natijalar tasviriy san‘atning subyektiv va ijodiy xarakterini yana bir bor tasdiqlaydi. Biroq muhokama jarayonida ayrim muammoli jihatlar ham aniqlandi. Xususan, ayrim ishtirokchilarda ranglarni haddan tashqari to‘yingan holda qo‘llash, kompozitsiyada ortiqcha detallarni kiritish yoki asosiy g‘oyani aniq ifodalashda qiyinchiliklar kuzatildi. Bu holat tasviriy san‘at mashg‘ulotlarida nazariy bilimlar, xususan ranglar nazariyasi, kompozitsiya qonuniyatlari va perspektiva asoslariga yanada chuqurroq e‘tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, ochiq havoda ishlash (plein-air) tajribasi barcha ishtirokchilar uchun bir xil darajada oson kechmaganligi ham qayd etildi. Yorug‘likning tez o‘zgarishi, ob-havo sharoitlari va vaqt chegaralanganligi ayrim hollarda ish jarayonini murakkablashtirdi. Biroq aynan shu murakkabliklar rassomning tezkor fikrlashini, ranglarni tez tanlash va kompozitsiyani tezda aniqlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilgani bilan ahamiyatlidir.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko‘rsatdiki, tabiatdan ilhom olish jarayoni nafaqat texnik yoki nazariy bilimlarga, balki rassomning emotsional holatiga ham bevosita bog‘liq. Kuz faslining sokin va mulohazakor kayfiyati ishtirokchilarning ishlarida ham o‘z aksini topib, kartinalarga o‘ziga xos ruhiy chuqurlik bag‘ishladi. Bu esa tasviriy san‘atning inson ruhiyatiga ta‘sir etuvchi muhim vosita ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Umuman olganda, olib borilgan muhokamalar shuni ko‘rsatadiki, kartina ishlashda tabiatdan

ilhom olish samarali natijalarga erishish uchun nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar va ijodiy yondashuvning o'zaro uyg'unligini talab etadi. "Yurtimizda oltin kuz" mavzusi esa ushbu uch omilni birlashtiruvchi qulay badiiy maydon sifatida namoyon bo'lib, tasviriy san'atda ijodiy faoliyatni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kartina ishlash jarayonida tabiatdan ilhom olish tasviriy san'atning eng muhim va ajralmas tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tabiatni bevosita kuzatish va uni badiiy qayta talqin qilish rassomning nafaqat texnik mahoratini, balki uning estetik didi, badiiy tafakkuri va ijodiy faolligini ham kompleks ravishda rivojlantiradi.

Ayniqsa, "Yurtimizda oltin kuz" mavzusi bu jarayon uchun nihoyatda qulay badiiy asos bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqot davomida kuz faslining rang-barangligi, yorug'lik va rang o'zgarishlarining boyligi kartina yaratishda keng imkoniyatlar ochib berishi aniqlandi. Ishtirokchilarning ijodiy ishlarida ranglar uyg'unligi, kompozitsion muvozanat, fazoviy chuqurlik va badiiy kayfiyatni ifodalash darajasi sezilarli darajada oshdi. Bu esa tabiatdan ilhom olish jarayoni tasviriy san'atdagi amaliy faoliyatni samarali tashkil etishning muhim sharti ekanligini tasdiqlaydi. Shuningdek, tadqiqot natijalari kartina ishlash jarayonida nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash zarurligini ko'rsatdi. Ranglar nazariyasi, kompozitsiya qonuniyatlari va perspektiva asoslarini chuqur o'zlashtirish tabiatdan olingan taassurotlarni yanada mukammal badiiy obrazga aylantirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, ijodiy erkinlik va individual yondashuvni qo'llab-quvvatlash har bir rassomning o'ziga xos uslubini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, "Yurtimizda oltin kuz" mavzusi asosida kartina ishlash jarayoni nafaqat badiiy mahoratni rivojlantiradi, balki shaxsning emotsional va estetik dunyoqarashini ham boyitadi. Tabiat go'zalligini tasvirlash orqali insonda unga nisbatan mehr, e'tibor va estetik munosabat shakllanadi. Bu esa

tasviriy san'atning tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshiradi. Umuman olganda, kartina ishlashda tabiatdan ilhom olish yondashuvi tasviriy san'at ta'limi samaradorligini oshirish, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va estetik tarbiyani shakllantirishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Kelgusida ushbu yondashuvni boshqa fasllar va turli mavzular doirasida qo'llash orqali tasviriy san'at sohasida yanada chuqur ilmiy va amaliy natijalarga erishish mumkin.

References

1. Bulatov S. Sharq miniatyura va tasviriy san'at asoslari. — Toshkent: Fan, 2005.
2. Azimova N. Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2012.
3. Rahimov A. Tasviriy san'at ta'limida rang va kompozitsiya. — Toshkent: Ijod-Press, 2016.
4. Qosimov X. Estetik tarbiya asoslari. — Toshkent: Musiqqa, 2014.
5. Saidov B. Peyzaj janrida ranglar uyg'unligi. — Toshkent: Akademnashr, 2018.
6. Islomov B. O'zbek tasviriy san'ati va tabiat tasviri. — Toshkent: Fan, 2017.
7. Gombrich E. H. The Story of Art. — London: Phaidon Press, 1995.
8. Arnheim R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye. — Berkeley: University of California Press, 1974.